

Zondag 13 oktober 2024

‘Klimaatviering’ in de Lichtbron te Hilversum

Overweging

Toen ik een kind was hoorde ik voor het eerst het scheppingsverhaal van mijn moeder. Ik nam het aan zoals kinderen dat doen, zonder er kritische vragen bij te stellen. Als kind heb ik het vooral gehoord als een verhaal dat de *goedheid* van de aarde en ons leven beaamde. Die manier van lezen heb ik gelukkig nooit helemaal verloren, ook al zijn natuurlijk ook voor mij ooit de kritische vragen gekomen. Bijvoorbeeld: hoe kan het dat er al op de eerste dag over ‘licht’ gesproken wordt terwijl de bronnen van licht zoals de zon en de sterren pas op de vierde dag worden geschapen? Toen ik puber was ontdekte ik dat Genesis 1 een rol speelde in debatten over schepping tegenover evolutie. Maar dat heb ik nooit als een dilemma ervaren. Als student kwam er nog wat bij. Toen leerde ik dat we Genesis 1 ook mogen lezen tegen de achtergrond van scheppingsmythen uit het oude Mesopotamië. Israël blijkt een geheel eigen verhaal te vertellen. Een heel ander verhaal dan dat van de Babyloniërs. Die hebben het over de mens, ontstaan uit een gril van de goden op een soort Olympus. Dat is wat de mythen uit het tweestromenland vertelden. Zo niet Israël. Genesis vertelt een ander verhaal. Dat de mens geplaatst is in een door God gewild en gemaakt decor.

Maar nu komt het, deze viering van Woord & Tafel is ook gedacht als een ‘klimaatviering’. En dan wordt het opeens lastig om Genesis 1 onbekommerd te lezen. Dit scheppingsverhaal is verdacht geraakt vanwege de plek die de mens daar heeft gekregen. Er staat immers: *‘Wees vruchtbaar en word talrijk, bevolk de aarde en breng haar onder je gezag: heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen’*. De grote vraag vanmorgen is deze: wat wordt daar nu eigenlijk over ons gezegd? Ligt hier niet de bron van de verwoestende manier waarop *homo sapiens* de laatste eeuwen de aarde is gaan plunderen? Ligt hier niet de oorsprong van onze huidige milieu- en klimaatcrisis? In bepaalde kringen wordt als vanzelfsprekend de schuld gelegd bij onze joods-christelijke traditie. Of dat wel klopt is meer iets voor het leerhuis. Dat sparen we op. Wat we vanmorgen gaan doen is het lezen van het scheppingsverhaal van Genesis 1 door een nieuwe bril. Namelijk met deze vraag: geeft Genesis 1 al iets aan van hoe Israël geroepen is om volk van God te zijn? Maar tussendoor, voor de zekerheid, als ik in deze dienst het woord Israël gebruik heb ik het niet over de huidige staat Israël... Nogmaals: geeft Genesis 1 al iets aan van hoe Israël geroepen is om volk van God te zijn? Vertelt het iets over hoe mensen moeten of mogen leven, ook wij? Het antwoord daarop vanmorgen is een volmondig ‘ja’. Genesis 1 is geen tekst uit een natuurkundig of biologisch boek, maar het geeft tussen de regels door al aanwijzingen hoe Israël zich ooit in het beloofde land zal mogen gedragen – en daarmee zegt het ook heel veel over ons en onze wereld.

Hoe zit dat – dat het in Genesis 1 ook al over Israël gaat? Om te beginnen: het zal u misschien zijn opgevallen dat we doorgelezen hebben in Genesis, hoofdstuk 2. Ooit hebben ze daar een nieuw hoofdstuk begonnen. Dat is merkwaardig is want aan het eind van hoofdstuk 1 was het scheppingsverhaal nog niet klaar. We waren nog niet

bij de zevende dag. Maar die dag van de rust, van de sabbat, hoort helemaal bij het voorafgaande, bij de eerste zes scheppingsdagen. Pas dan is het verhaal klaar. En daar raken we iets fundamenteels van Gods omgang met ons mensen, allereerst in Israël als Gods proefpolder en dan ook met ons. Niets in onze werkelijkheid, niets in de natuur geeft een aanwijzing dat het goed zou zijn om eens in de zoveel dagen te stoppen met werken. In het Romeinse Rijk waren Joden ook het mikpunt van spot omdat ze de sabbat hielden. Men vond dat een belachelijke gewoonte. Alle Joden, ook de slaven, die staakten hun arbeid op de sabbat. Dat vonden hun Romeinse meesters maar niks. Door de sabbat te vieren ervoer Israël elke week opnieuw Gods aanwezigheid in hun midden, als een heilzame aanwezigheid: goed voor mens en dier. De zevende dag als stakingsdag leert ons dat er grenzen zijn, grenzen aan onze eigen inspanningen, grenzen aan de groei, grenzen aan ons heersen. Een voorbeeld uit onze tijd. Veel mensen in ons land kopen bij een zekere chinese webwinkel spotgoedkope kleding. Als iets te goedkoop is dan horen eigenlijk alarmbellen af te gaan. Daar klopt iets niet. Maar een tijd later gaat de deurbel en daar is je pakje met bijvoorbeeld een broek voor maar een tientje. Maar weet dan wel dat die broek is gemaakt door mensen die als een slaaf moeten werken. Tot zestien uur per dag mogen ze werken. En maandelijks hebben ze één dag vrij. U hoort het goed. Eén rustdag per maand. Dat is wat er kan gebeuren als we elk gevoel voor de sabbat kwijtraken, dan eindigt de mens uiteindelijk als een slaaf van de winst van anderen.

Israël kreeg te horen dat het bij hun anders zou moeten toegaan. Als het eenmaal in het beloofde land binnen is gekomen behoort het zich van zijn omgeving te onderscheiden doordat het de sabbat houdt. Ook de grond moet op gezette tijden rust krijgen. En ook de dieren delen in de rust! Als dat allemaal klopt dan wordt al duidelijk dat het heersen van de mens van Genesis 1:28 nooit een ongebreideld heersen kan zijn. Er zijn grenzen aan gesteld.

Maar er is, ten tweede, nog iets. Israël moet zich onderscheiden, zei ik. Met dat woord zijn we terug bij Genesis 1 vers 1. Dat woord is bepalend voor de eerste drie scheppingsdagen. Want scheppen is daar gelijk aan scheiden, aan onderscheiden. Op de eerste dag *scheidt* God het licht van de duisternis. Misschien is die ene zin wel de kern van heel onze geloofstraditie. *God scheidt het licht van de duisternis*. Er moet verschil worden gemaakt, tussen licht en duister. Er moet onderscheid worden gemaakt tussen goed en kwaad. Tussen een leven redden en het vernietigen – zoals Jezus sprak in de synagoge. Dat is wat Israël ons tot op de laatste dag voorhoudt: er is verschil. Daardoor kan de mens niet onverschillig zijn en het toelaten dat Gods water over Gods akker loopt, kan de mens niet werkeloos toezien als mensen geknecht worden, als de aarde geplunderd wordt. Maar willen we dat wel? Scheiden tussen licht en duister, onderscheid maken, het verschil benoemen? De profeten van het Oude Testament leren ons dat ook het volk Israël er maar weinig van bakte, als het er op aankwam. Nooit en te nimmer is het vanzelfsprekend geweest de weduwe en de wees te beschermen.

Jaren geleden werd er in ons land vanuit Den Haag een pleidooi gevoerd om het weer eens te hebben over waarden en normen. Hoongelach was de reactie. Op dat moment hield ons land op een natie te zijn onder de koepel van Gods gerechtigheid. Want hoe zou je dan nog samen kunnen zoeken naar het verschil tussen licht en duister? Op dat moment zeiden we: *anything goes*. Toen zeiden we: er is geen

waarheid, er is niets om je leven voor te geven, niets om je werkelijk druk over te maken. Op dat moment werd de weg vrij gemaakt om te zeggen: er is geen onderscheid meer tussen nieuws en fake-nieuws. Feiten doen er niet meer toe, alleen mijn eigen mening telt. Maar de wal keert het schip, en nu staan we met lege handen tegen politici die op geen enkele manier uit willen gaan van waarden die heilzaam zijn, niet alleen voor een kleine selecte groep, maar voor iedereen. Dan hebben ook toekomstige generaties niets in te brengen, is ook de natuur niet meer beschermwaardig en is het korte termijnpolitiek wat de klok slaat.

Dus we hebben nu twee dingen: aan het eind van het scheppingsverhaal de sabbat, waardoor een heilzame grens wordt gesteld aan onze activiteit. En aan het begin van het scheppingsverhaal het fundamentele verschil tussen licht en duister, waardoor we weten: alle scheppen, ook dat van ons, is scheiden, het maken van onderscheid. Welk beeld, zo vragen we ons tot slot af, wordt hiermee van God gegeven? God is hier niet als de goden in de Babylonische mythen die als een koning gewapend ten strijde trekken. Nee, hij is eerder als een priester die probeert een heilzame omgeving te faciliteren. Een priester maakt onderscheidt tussen rein en onrein, tussen heilzaam en heilloos. Als dat zo is, en nu komt het: *dan geldt dat ook voor het optreden dat God vraagt van zijn evenbeeld, de mens*. De manier waarop God hemel en aarde inricht bepaalt ook het gedrag van de mens als zijn plaatsvervanger op aarde. Het heersen van de mens kan dan nooit los staan van de zoektocht naar een heilzame orde, het zoeken naar het goede en het respecteren van grenzen waardoor wij van tijd tot tijd kunnen opademen, de natuur en de dieren inclusief.

Hier is het dat de preek moet stoppen en het beraad in de gemeente moet beginnen. Het scheppingsverhaal biedt geen kant-en klare oplossing maar wijst wel in een richting. Maar hoe doen wij dat dan? Hoe geven wij daar handen en voeten aan? Mag ik niet meer het vliegtuig in? Moet de kachel op 18 graden en niet hoger? Laten we daarbij *priesterlijk* zijn voor elkaar, niet met machtswoorden maar met zegende gebaren en woorden die ons uitnodigen om te doen wat recht is. Zoals we straks zullen zingen, voor het delen van brood en wijn: *Vol vreugde ziet God naar mensen die recht doen: zij scheppen geluk!*

ds. Erik van Halsema

Bij deze uitleg is met vrucht gebruik gemaakt van een recent boek van het NBG: Matthijs de Jong en Cor Hoogerwerf: *Hemels Groen. Nieuw Licht op Duurzaamheid als Bijbels Thema*. NBG 2024. In de preek zijn enkele gedachten verwerkt uit de eerste twee hoofdstukken. Hierbij heb ik mij moeten beperken tot enkele hoofdpunten. Er zou nog veel meer over te zeggen zijn, bijvoorbeeld over het woord 'heersen' in Genesis 1:28. Maar dat alles kon geen plek krijgen in deze homilie. Vandaar de aanbeveling: koop het boek en ga lezen!